

ЛЕКЦІЯ № 6.

Економіко-правовий механізм
природокористування
та охорони довкілля

ПЛАН

- 1) Поняття економіко-правового механізму в галузі екології;
- 2) Елементи економіко-правового механізму в галузі екології;
- 3) Порядок фінансування екологічних заходів;
- 4) Екологічний податок;
- 5) Заходи екологічного стимулювання;
- 6) Правові засади екологічного страхування;
- 7) Правові засади екологічного аудиту.

Економіко-правовий механізм охорони довкілля

- – це система політико-правових, організаційно-правових, управлінських, економічних, у тому числі фінансових і податкових заходів, спрямованих на забезпечення раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Елементи економіко-правового механізму в галузі екології

- - взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні навколишнього природного середовища на основі економічних важелів;
- - визначення джерел фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- - встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів;
- - встановлення ставок екологічного податку;
- - надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- - відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища

- – це врегульована нормативно-правовими нормами або певними правилами процедура виділення коштів на розвиток, виконання програм, утримання органів влади, соціальні, екологічні та інші потреби. Джерелами фінансування є державний бюджет України, бюджети органів місцевого самоврядування, власні кошти підприємств, установ і організацій та фізичних осіб.
- Відповідно до статей 42, 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» в Україні фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів. Для фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища утворюються Державний, республіканський Автономної Республіки Крим та місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища. Положення про Державний фонд охорони довкілля затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 року.

- Він є складовою частиною Державного бюджету України. Фонд створено з метою фінансування природоохоронних заходів та заходів, пов'язаних з раціональним використанням і збереженням природних ресурсів. Фонд формується за рахунок частини коштів, що надійшли від збору за забруднення навколишнього природного середовища, та інших джерел, визначених законодавством. Кошти Фонду спрямовуються за бюджетними програмами відповідно до планів природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів і кошторисів, що затверджуються головними розпорядниками бюджетних коштів в установленому законодавством порядку. Головними розпорядниками є Мінприроди України та інші центральні органи виконавчої влади, які визначаються у державному бюджеті на відповідний рік.

Екологічний податок

- – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів викидів в атмосферу, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин та розміщення відходів, який є джерелом фінансування заходів, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, підвищення рівня екологічної безпеки життєдіяльності людини.

Об'єктами екологічного податку виступають:

- - обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферу стаціонарними джерелами;
- - обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водний об'єкт;
- - обсяги та класи відходів, що розміщуються у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах;
- - максимальна злітна маса повітряного судна та кількість зльотів-посадок, здійснених ним;
- - обсяги та види моторного палива, придбаного через мережу підприємств роздрібної торгівлі, що реалізують таке паливо;
- - обсяги та види моторного палива, придбаного поза мережею підприємств роздрібної торгівлі, використаного пересувними джерелами забруднення (крім повітряних суден), які використовуються суб'єктами господарювання;
- - обсяги радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання, та/або тимчасово зберігаються протягом понадпроектного терміну.

Платниками екологічного податку є:

- 1) юридичні особи, фізичні особи – підприємці, під час провадження діяльності яких на території України і в межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони здійснюються:
  - - викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення;
  - - скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;
  - - розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах;
  - - утворення радіоактивних відходів;
  - - тимчасове зберігання радіоактивних відходів протягом понадпроектного терміну.
- 2) юридичні особи, фізичні особи – підприємці, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, якими здійснюються:
  - - викиди забруднюючих речовин в атмосферу пересувними джерелами забруднення (крім повітряних суден) у разі використання моторного палива, придбаного через мережу підприємств роздрібної торгівлі, що реалізують таке паливо, а також придбаного поза мережею підприємств роздрібної торгівлі;
  - - викиди забруднюючих речовин в атмосферу повітряними суднами.

Заходи економічного стимулювання

- а) надання пільг при оподаткуванні підприємств, установ, організацій і громадян в разі реалізації ними заходів щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, при переході на маловідхідні, ресурсо- і енергозберігаючі технології, організації виробництва і впровадженні очисного обладнання і устаткування для утилізації та знешкодження відходів, а також приладів контролю за станом навколишнього природного середовища та джерелами викидів і скидів забруднюючих речовин, виконанні інших заходів, спрямованих на поліпшення охорони навколишнього природного середовища;
- б) надання на пільгових умовах короткострокових і довгострокових позичок для реалізації заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища;

- в) встановлення підвищених норм амортизації основних виробничих природоохоронних фондів;
- г) звільнення від оподаткування фондів охорони навколишнього природного середовища;
- д) передачі частини коштів фондів охорони навколишнього природного середовища на договірних умовах підприємствам, установам, організаціям і громадянам на заходи для гарантованого зниження викидів і скидів забруднюючих речовин і зменшення шкідливих фізичних, хімічних та біологічних впливів на стан навколишнього природного середовища, на розвиток екологічно безпечних технологій та виробництв;
- е) надання можливості отримання природних ресурсів під заставу.

Екологічне страхування

- це особливий вид страхових правовідносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб (страхувальників) у разі настання певних подій у процесі здійснення господарської діяльності, які можуть виникати за наявності екологічного ризику (страхових випадків), визначених чинним законодавством або договором екологічного страхування за рахунок Екологічного фонду грошових гарантій.

Мета екологічного страхування:

- забезпечення страхового захисту матеріальних інтересів фізичних та юридичних осіб у вигляді повної або часткової компенсації збитків, заподіяних забрудненням навколишнього природного середовища, викликаних аваріями, технологічними збоями або стихійними лихами.

Види екологічного страхування

- Екологічне страхування може бути добровільним, обов'язковим чи інших видів, як зазначено в ст. 49 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Порядок його здійснення регулюється загальними нормами про страхування і не достатньо враховує специфіку екологічних відносин.

Нормативні акти на підставі яких здійснюється екологічне страхування:

- постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 року «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2002 року № 733 «Про затвердження Порядку обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час здійснення таких перевезень».

Екологічний аудит

- - це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

Об'єктами екологічного аудиту

Є:

- підприємства, установи та організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти;
- системи екологічного управління;
- інші об'єкти, передбачені законом.

Суб'єкти екологічного аудиту:

- замовники;
- виконавці екологічного аудиту.
- У разі проведення обов'язкового екологічного аудиту, замовником якого є заінтересовані органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктами екологічного аудиту також є керівники чи власники об'єктів екологічного аудиту.
- Замовниками екологічного аудиту можуть бути заінтересовані центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні, а також фізичні особи.
- Виконавцем екологічного аудиту може бути юридична чи фізична особа (екологічний аудитор), кваліфікована для здійснення екологічного аудиту відповідно до вимог цього Закону.

Види екологічного аудиту:

- **Добровільний** екологічний аудит здійснюється стосовно будь-яких об'єктів на замовлення як власника (органу управління) об'єкта, так і іншого заінтересованого суб'єкта. У другому випадку, тобто якщо екологічний аудит замовляється третьою стороною, Закон вимагає згоди керівника чи власника об'єкта на проведення на ньому екологічного аудиту.
- **Обов'язковий** екологічний аудит відповідно до ст. 12 Закону України «Про екологічний аудит» здійснюється на замовлення заінтересованих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування щодо об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, відповідно до Переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 554, у таких випадках:
  - - банкрутство;
  - - приватизація, передача в концесію об'єктів державної та комунальної власності;
  - - передача або придбання в державну чи комунальну власність;
  - - передача у довгострокову оренду об'єктів державної або комунальної власності;
  - - створення на основі об'єктів державної та комунальної власності спільних підприємств;
  - - екологічне страхування об'єктів;
  - - завершення дії угоди про розподіл продукції відповідно до закону;
  - - в інших випадках, передбачених законом.